

ՄԵՐ ԲԵՄԵՐԷՆ**ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ**

ԵՒ

ԱՅԷՆՔԻ ՀԱՅՈՑ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻԶ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Յունաստանի, մասնաւորաբար Աթէնքի հայ գաղութի կազմութեան թուականը կը սկսի 1895 թուականէն:

Այդ շրջանին Պոլսոյ մէջ պատահած թրքական ջարդերու և յեղափոխականներու հանդէպ գործադրուած հալածանքներու հետեանքով, մաս մը փախստական հայեր կուգան ապաստանիլ յունական հող և կը հաստատուին Աթէնքի և Բիրէայի մէջ. ասոնք հետզհետէ կազմակերպուելով, Հայ համայնքի մը հիմը կը դնեն և ապա, պէտքը կը տեսնեն ունենալու նաև, բնականաբար, աղօթատեղի և հոգևոր հովիւ:

Ժամանակի պատրիարք Օրմանեան Սըրբազանի բարեխօսութեամբ, արտասահմանէ ևս կարեւոր գումար մը ապահովուելով, կը գնուի գետնայարկ տուն մը որ նախապէս իբրև կլիներու բանտ կը ծառայէ եղբ. բակի մէջ քանի մը սենեակներով և խորքը քիչ շատ յարմար սրահով մը որ վերածուելով աղօթատեղիի կը ծառայէ իբրև Ուղղափառ Օրթոտոքս Հայոց Եկեղեցի, Առաջնորդարան, Թաղական Խորհրդարան, քահանայ հօր բնակարան և այլն:

Եկեղեցին առանց գմբէթի և առանց արտաքուստ աղօթատեղիի մը երեւոյթը մատնանշող կէտերով, պարզապէս իբրև տուն մը, թիւ 10, կը գտնուէր Աթէնքի Բրիէզի փողոցին վրայ. իր հոգևոր պաշտօնեան եղած է Տ. Գարեգին Քհնյ. Արծրունի որ կը թուի թէ Պոլսի փախստական հայերէն եղած ըլլալու է, քանի որ Առաջնորդարանի մէջ այդ թուականով արձանագրութիւն մը գոյութիւն ունի:

Գարեգին Քհնյ. Արծրունին, իր երիցուհիին վախճանումէն յետոյ, Վարդապետական աստիճան ստացած է և պաշտօնավարած Գանտիոյ (Կրետէ) Ս. Յովհաննէս Կարապետ եկեղեցին, երկար ատեն:

Այդ թուականներուն, Աթէնքի սոյն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն մէջ պաշտօնավարած են, մեծաւ մասամբ իբրև այցելու, Տէր Մաշտոց Քհնյ. Բղնունի, Տէր Դաւիթ Քհնյ. Աւետիսեան, Տէր Խորէն Քհնյ. Մուրատեան, Տէր Գէորգ Քհնյ. Հիւրմուզեան և այլն:

Ընտրովի յառաջացած Հոգաբարձութեան կազմը կը ներկայացնեն. Արթին Գալօյեան, Ալեքսան Գըլճեան, Պօղոս Կոտոշեան, Կարապետ Մատոյեան, Նշան Ակոբեան:

Եկեղեցւոյ Կանոնադիրը պատրաստողները և Ընտրական Յանձնախումբի անդամները եղած են. Երեմիա Լիֆօրեան, Գէորգ Պալեան, Արթին Գալօյեան, Ալեքսան Գըլճեան, Մկրտիչ Մանուկեան, Սերովբէ Կիւրճեան: Սոյն Կանոնադիրը, իբրև Աթէնքի և Բիրէայի Արեւելեան Օրթոտոքս Հայերու Հասարակութիւն, հաստատուած է, 22 Սեպտեմբեր 1908 թուակիր Թագաւորական Հրովարտակով, ստորագրուած, յանուն Թագաւորի, Գահի Փոխանորդ և Գահաժառանգ Դոնսթանթինոսէն և Ներքին Գործոց Նախարար Ն. Տ. Լեվիտիսէ:

Սոյն եկեղեցին, իր փոքրաթիւ հասարակութեամբ, տեւած է մինչև 1922 թրւականը, որ ատեն, Իլմիրի աղէտէն և Կիլիկիոյ պարպումէն յետոյ, հազարաւոր հայեր խուժեցին Յունաստան և կազմեցին հոծ գաղութներ թաղամասերու, քաղաքներու և գիւղերու մէջ: Այս թուականներուն, եկեղեցւոյ քահանաները եղած են, Տէր Ղևոնդ Քհնյ. Տ. Ղուկասեան, Տէր Գէորգ Քհնյ. Դաւիթեան, Տէր Յարութիւն Քհնյ. Յովսէփեան, Տէր Ընձակ Քհնյ. Կազանճեան, Տէր Խորէն Քհնյ. Պաղճեան և այլն: Առաջնորդարանի գործը սկսաւ ընդարձակուիլ և սրով պէտք տեսնուեցաւ, անշուք և խեղճուկ եկեղեցին փոխարինել նոր, քա-

բաշխելու փաստաւոր եկեղեցիով մը, վայել ազգային արժանապատուութեան:

1920-23 թուականներուն, Սեւանիկի շրջանը միայն իրեն Առաջնորդ ունեցած է Տ. Երուանդ Եպոս. Փերտահճեան, մնայուն Առաջնորդը Ռոտոսթոյի և շրջակայքի որ Մազլմեանի ժամանումէն յետոյ և իր Առաջնորդական Թեմի փուլզումով, անցած է Պուլկարիս:

1923ին, իրբե Կ. Պուսոյ Պատրիարքարանի Լիազօր Պատուիրակ և ապա մնայուն Առաջնորդ, Մազլմեան Արքեպոս ի ժամանումով, թաղերը կը կազմակերպուին և անոնք ալ կ'ունենան իրենց եկեղեցիներն ու Թաղային Խորհուրդները:

1935ին, Մարտիլէն, ճարտարապետ Պ. Յակոբեանի պատրաստած և ուղարկած նախագծով և Աթէնքի ճարտարապետներէն, Պուսեցի Տիար Ժիրայր Նախնիկեանի հրահովութեամբ, նախկին եկեղեցին փլցուելով անոր տեղ կը կառուցուի այժմու ներկայանալի եկեղեցին, առաջին յարկի վրայ: Գետնայարկի սրահը և սենեակները 1943ին վերածուցան Առաջնորդարանի և Դիւանատան, մէկ քանի սենեակներով, ըստ պատշաճի կահաւորումով և յարդարումով:

Եկեղեցւոյ Շինութեան Յանձնախումբը կը բաղկանայ քսան և երկու հոգիներէ, Գործադիր Մարմին ունենալով Տեառք Յարութիւն Գըլճեան, Յակոբ Տամլամայեան, Աղաճան Մաղաքեան և Վահան Տ. Մկրտիչեան:

Առաջնորդարանի, ըստ պատշաճի շինութեան գործը կը ստանձնէ, իր իսկ անձնական ծախքերով, յետ մահու բարերար Արամ Շահինեան. աջէն ու ձախէն եղած քննադատութիւններու վրայ, Պր. Շահինեան գործը կը լքէ կիսկատար. անոր շարունակութիւնը կը ստանձնէ օրուայ Հոգաբարձութիւնը:

Այս շրջաններուն, Առաջնորդ Մազլմեան Արքեպոս ի գլխաւոր գործակիցը հանդիսացած է, իր կեդրոնական Վարչութեան Ատենապետը, իրաւագէտ Գր. Բարադամեան:

Նորաշէն եկեղեցին ունեցած է իր Հոգեւոր հովիւն ու մնայուն սպասաւորը, յանձին Տ. Ներսէս Բհնյ. Խոշորեանի, պարագային համեմատ նաև Առաջնորդական Փոխանորդ և իր վստահաւոր գաղապետը Պր. Օննիկ Տ. Ներսէսեան:

Տ. Կարապետ Արքեպոս. Մազլմեան վախճանած է 1951 Մայիս 1ին: Թաղման կարգը կատարուած է նախագահութեամբ Եղիպտոսի Առաջնորդ Տ. Մամբրէ Սրբազան Արքեպոս. Սիրունեանի, ներկայութեամբ բազմաթիւ հայ և յոյն վարդապետներու, քահանայ հայրերու, օտար կրօնական ներկայացուցիչներու, պաշտօնական անձնաւորութիւններու, բազմահազար ժողովրդեան, պաշտօնական շքերթով և առաջնորդութեամբ քաղաքապետական նուագախումբին, յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Մայիս 6ին, Կիրակի օր:

Մազլմեանի վախճանումէն յետոյ, Մամբրէ Արքեպոս. Սիրունեան, իրբե Թեմակալ Առաջնորդ, այցելու հանգամանքով պաշտօնավարած է մօտաւորապէս երկու տարի:

1956ին, Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբաններէն, Տ. Իսահակ Վրդ. Ղազարեան, ստանձնեց յունահայութեան Առաջնորդական Տեղապահի աթոռը պաշտօնապէս:

ԱԹԷՆՔԻ ՄՕՏԱԿԱՅ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ

Տուրղուք. — Տուրղութի գաղթականը կազմուած է 1921ին, Կիրիկիոյ պարպումով և 1922ին, Զմիւռնիոյ աղէտէն յետոյ, Աթէնքի մօտիկ հողամասի մը վրայ:

1923ին, Պուսոյ Պատրիարքարանի հրամանաւ Աթէնք կը ղրկուի Կարապետ Արքեպիսկոպոս Մազլմեան, իր Թեմակալ Առաջնորդ և Առաջնորդարանի կողմէ տրամադրուած գումարով մը կը հիմնուի թաղին Ս. Կարապետ եկեղեցին որ 25 մէթր երկայնք և 10 մէթր լայնք ունի, շինուած հում և թրծուած աղիւսով. տանիքը լամարինա և յատակը տախտակամա՛մ:

Եկեղեցին, մինչև համաշխարհային երկրորդ պատերազմը, ծառայած է նաև իրր աղգային վարժարան ուր 500 է աւելի թաղին երկսեռ աշակերտները ուսում կը ստանային, տասնէ աւելի ուսուցիչ-ուսուցչուհիներով:

Եկեղեցւոյ այժմու մատակարար քահանան է Տ. Խորէն Միսաքեան:

Կեսարիանի. — Կեսարիանի կամ Սինկրուի գաղութը հաստատուած է 1922ին,

Զմիւռնիոյ աղէտէն յետոյ. առաջին շրջանին ունեցած է 2000ի մօտ հայութիւն, բայց տարիներու ընթացքին, մաս առ մաս մեկնած են զանազան վայրեր և ներկայիս հազիւ ունի 200ի մօտ հայութիւն մը:

Եկեղեցին հիմնուած է 1924 թուականին, պետական հողի վրայ և փայտաշէն է: Առաջին անգամ հոն պաշտօնավարած է Դանիէլ արեղայ Աւետիսեան, 1924-27. յետոյ՝ Գովհաննէս Վրդ. Ֆէրհատեան, 1927-28. իսկ մինչև 1931 թուականը, տեղւոյն հոգեւոր մատակարարութիւնը կատարած են այցելու քահանաներ. 1931-1948 թրականներուն, պաշտօնավարած է հոն Տ. Սմբատ Բհնյ. Արայանեան, անկէ յետոյ, մինչև 1952 թուականը, կրկին տեղւոյն հոգեւոր մատակարարութիւնը կատարած են այցելու քահանաներ, 1953ին պաշտօնավարած է շրջուն Հոգեւոր հովիւ Տ. Շաւարշ Բհնյ. Մէհրապեան, որմէ յետոյ և մինչև այսօր տեղւոյն մէջ կը պաշտօնավարէ շրջուն Հոգեւոր հովիւ Տ. Մատթէոս Բհնյ. Բարաղամեան:

Աթէնքի սոյն արուարձանի հայութիւնը կը բաղկանայ 90 ընտանիքէ, 274 անձերով. իսկ եթէ աւելցնենք նաև անոր շատ մօտիկ երկու թաղերու հայութիւնը՝ Վիթօնու և Ամպլիօքիթօս, կ'ունենանք 102 ընտանիք 305 անձերով: Կեսարիանի մէջ ժողովրդեան 90 առ 100ը կը բնակի շատ խղճալի և հակառողջապահական փոքրիկ տնակներու մէջ. գրեթէ բոլորն ալ բանուորներ են և դժուարութեամբ կը ճարեն իրենց օրապահիլը: Կան նաև 5 խանութպաններ և զանազան արհեստաւորներ:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին որ հիմնուած է 1924ին, փայտաշէն է և չինուած կառավարական հողի վրայ: Ունի իր թաղային Խորհուրդը և եկեղեցատէր Օրիորդներու Միութիւն մը՝ որոնք կ'աշխատին եկեղեցւոյ կարևոր պէտքերը իրագործել: Սեպհական գերեզմանատուն չունին և մեռեալները կը թաղուին յունական գերեզմանատունը: 1956էն ի վեր տեղւոյս Գերեզմանատան Խորհուրդը, Հայերուն համար տրամադրած է առանձին հողամաս մը, գերեզմանատան արեւելեան կողմը, ուր կ'ամփոփուին հայ ննջեցեալները:

Կեսարիանի մէջ կայ Հ. Մ. Ը. Մ. ի մասնաճիւղ մը 30-40 անդամ-անդամու-

հիներով: Ունինք նաև 20 ծեր և անօգնական կիներ՝ որոնց ամսական 100 ական տրախտի կը տրամադրէ Աթէնքի Զուրիցե-րիական Բարեսիրական Կազմակերպութիւնը՝ որուն փոխարէն ամէն Ուրբաթ օրերը ստիպուած են հաւաքուելու և խնու քարովի Տիկին Իսկուհիի... քարոզները:

Հելիօքսիս. — Այս ընդարձակ արուարձանը որ բաժնուած է 3 մասի՝ կը բնակին 13 ընտանիք, 36 անհատներէ բաղկացած: Եկեղեցի և վարժարան չունին. արդէն գրեթէ փոքրիկներ ալ չկան: Ունին իրենց անձնական տունները: Բացի երեք ընտանիքէ, մնացեալները ունին նւթական գուհացուցիչ վիճակ մը: Ընդհանրապէս կը յաճախեն Աթէնքի եկեղեցին կամ Ֆիքս:

Բերիսքերի. — Այս արուարձանին մէջ կան 18 ընտանիք՝ 71 անձերով: Նախապէս ունեցած են մեծ թիւ մը, որոնք մեկնած են Հայաստան 1947ին: Ունեցած են սեպհական եկեղեցի որ տակաւին կը մնայ խարխուլ վիճակի մէջ և որ ժամանակէ մը ի վեր ծախու հանուած է Ազգ. Կեդր. Վարչութեան կողմէ: Եկեղեցւոյ ամբողջ գոյքը յանձնուած է Ազգ. Առաջնորդարանին: Գերեզմանատուն չեն ունեցած: Բոլորն ալ ունին իրենց անձնական տունները և նւթական միջակ վիճակ մը կը ներկայացնեն: Կը յաճախեն Աթէնքի եկեղեցին ընդհանրապէս: Մեծամասնութեամբ կը խօսին հայերէն:

Ամառուս. — Այս թաղամասն ալ ժամանակին եղած է հայաշատ: Ներկայիս՝ վերի և վարի թաղերը միասին առած, կը ներկայացնեն 13 ընտանիք՝ 60 անձերով. ունին անձնական բնակարաններ և նւթապէս ալ միջակ վիճակ մը ունին: Բոլորն ալ հայախօս են. փոքրիկները ամէն օր Ֆիքսի Ազգ. վարժարանը կը փոխադրուին ուսանելու, վարժարանին ինքնաշարժովը: Եկեղեցի չեն ունեցած, թէև ունեցած են վարժարան մը ժամանակին, ուր ներկայիս հայ ընտանիք մը կը բնակի: Էջնքը կը նկատուի իրաւապէս ոչ հաստատուն ազգային կառուած մը:

Ժողովրդին մեծ մասը 1947ին ներգաղթեց Հայաստան:

Նեա-Իօնիս. — Սոյն արուարձանին մէջ կան ցրուած վիճակի մէջ, գրեթէ 24 ընտանիք, 91 անձերով. մէկ մասը կը բնակի

Բեռիսո ըստեալ տեղը, փոքրիկ տնակներու մէջ: Դրեթէ բոլորն ալ ունին իրենց սեպհական տուները: Եկեղեցի և դպրոց չեն ունեցած: Ներկայիս փոքրիկները կը յաճախեն Գօթինիոյ Ազգ. Վարժարանը: Հայաստան և կը յաճախեն Աթէնքի եկեղեցին:

Քիւնիսիա և Նեա Էրիբրեա. — Այս երկու արուարձանները որոնք իրարմէ հազիւ կէս ժամու ճանապարհով հեռու են, ունին 14 ընտանիք 38 անձերով: Կան բարեկեցիկներ և աղքատներ: Եկեղեցի և վարժարան չեն ունեցած: Մեծաւ մասամբ ունին իրենց բնակարանները: Բացի փոքր մասէ մը, միւսները կ'ապրին առանձնացած վիճակի մէջ: Կը յաճախեն Աթէնքի եկեղեցին:

Ալիա Բարափէլի. — Այս գեղեցիկ արուարձանին մէջ կան 9 ընտանիք 38 անձերով. գրեթէ բարեկեցիկ են. բացի 2 ընտանիքէ ունին անձնական կոկիկ բնակարաններ. եկեղեցի և վարժարան չեն ունեցած:

Էլիմիֆօ. — Այս հեռաւոր արուարձանին մէջ կան 9 ընտանիք 25 անձերով. եկեղեցի և վարժարան չեն ունեցած: Բոլորն ալ ունին իրենց կոկիկ բնակարանները. գրեթէ արհեստաւորներ են և ինքնաբաւ: Բոլորն ալ հայաստան և եկեղեցասէր:

Գօթինիա. — 1921-1922 թուականի Կիլիկիոյ պարպումէն եւ Իզմիրի աղէտէն վերջ, բազմաթիւ հայեր ապաստանած են Յունաստան և անոնցմէ կարիւր մաս մը հաստատուած է Բիրէայի նաւահանգիստին մօտ, Գօթինիա անուն արուարձանին մէջ:

Հոս, իբրեւ եկեղեցի և դպրոց, հին չէնք մը վարձած են, Ս. Նշան անունով և շարունակած մինչև 1933 թուականը:

1929 Մայիս 6ին, քսանի մօտ սըրտացաւ թաղեցիկներ հաւաքում մը ունեցած են, որոնք — Հայ դաղթականութեան եկեղեցական պարտականութեան և մանուկներու դաստիարակութեան և կրթութեան համար եկեղեցիի մը և դպրոցի մը շէնքերու շինութիւնը անհրաժեշտ նկատելով — եօթը հոգիէ բաղկացեալ Շինութեան Առժամեայ Մարմին մը կազմած են հետեւեալ անձերէն. Պրք. Սահակ Պապիկեան, Յովհաննէս Ասլանեան, Սիմոն Կէօզէրեան, Կիւլպէնկ Միսիթարեան, Արշակ Փանոսեան,

Կարապետ Միսեհան և Ռուբէն Ուլուհօճանեան:

Սոյն Մարմինը զանազան խորհրդակցութիւններ, ձեռնարկներ և հանգանակութիւններ կատարելով, դնած է այժմու եկեղեցւոյ 2500 քառակուսի կանգուն հողը և 2 Նոյեմբեր 1929ին կատարած է հիմնարկէքի արարողութիւնը, նախագահութեամբ հանգուցեալ տաղնորդ Տ. Կարապետ Արքեպիսկոպոս Մազլմեանի, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան: Սակայն, տընտեսական պատճառներով, հիմերը հազիւ քանի մը մէթր բարձրացած, շինութիւնը դադրած է:

1931 Յուլիս 16ին, եկեղեցւոյն նոր Մարմին մը կը կազմուի, բայց չի յաջողիր ու կը հրաժարի:

1932 Նոյեմբեր 8ին, եկեղեցւոյն նոր Մարմին մը կը կազմուի, բանիբուն անձերէ բաղկացած, որոնք կը յաջողին եկեղեցւոյ և դպրոցի շինութիւնները ի գլուխ հանել: Սոյն Մարմնոյ անդամներն են. Պրնք. Յակոբ Տէօվլէթեան, Տօքթ. Դէորդ Կաշեան, Վահան Աւարեան, Ռեթէս Տէր Ներսէսեան, Կիւլպէնկ Միսիթարեան, Արմենակ Խարբութեան, Թադւոր Աւետիքեան, Արիս Թադւորեան, Վահան Քէտէրեան և Մայքը Ալմուխանեան:

Բնական է օրուան բոլոր թաղային Մարմինները և Հայրենակցական Միութիւնները իրենց կարելի օժանդակութիւնները կը բերեն այս ձեռնարկներուն:

Եկեղեցւոյ օծումը զանազան պատճառներով յետաձգուած ըլլալով, կը կատարուի 13 Մայիս 1945ին, ձեռամբ երջանկայիշատակ թեմակալ տաղնորդ Տ. Կարապետ Արքեպոս. Մազլմեանի եկեղեցին կ'անուանուի — Ս. Յակոբ Մծրնայ Հայրապետ — կնքահայրութեամբ եկեղեցւոյ չէնի զոհաբերող նախագահի՝ ողբացեալ Յակոբ Տէօվլէթեանի տիկնոջ, այլի Տիկին Ծիւրօ Տէօվլէթեանի, յոգնախոռոն ուխտաւորներու ներկայութեան:

Ս. Յակոբ եկեղեցին, իր տեսքով, յունահայոց ամենափառաւոր շինութիւնն է և կոթողական գործը Գօթինիոյ հայ հաւատացեալ ժողովրդի եկեղեցասիրութեան: